

En sjungen tacksägelse och bön i pestens år 1589

KIA HEDELL

Inledning

I Uppsala domkyrka förvaras ett unikt ettbladstryck med en fyrstämmig sång, *Tacksägelse och Böön om thenna dödeliga Pestilenties förminskelse*. Wolfgang Burchard (död tidigast 1599), skolmästare och kantor i Tyska församlingen i Stockholm, uppges ha ”komponerat” de fyra stämmorna och Petrus Johannes Gothus (1536–1616), författare och översättare, uppges ha ”avsatt” texten. Det finns också en melodianvisning: den skall sjungas ”såsom: *O Jesu Christ som Mandom togh*”. Denna sång är intressant av flera anledningar. Den är ett tidigt exempel på ett verk som vi vet har komponerats eller bearbetats i Sverige av angivna upphovsmän. Den är även ett tidigt exempel på ett verk som kan placeras in i en specifik historisk kontext och tid, nämligen det pesthärjade Stockholm år 1589. Dessutom gäller trycket för att vara det äldsta bevarade svenska nottrycket med en flerstämmig komposition. Sången finns omnämnd i tidigare litteratur, men har inte blivit föremål för en mer utförlig presentation.¹ Här följer därför en systematisk genomgång av detta synnerligen intressanta tryck med syfte att utvinna mer kunskap om det och om personerna bakom det. Jag vill även försöka placera in ettbladstrycket i en bredare kontext för att få en ökad förståelse för dess plats i sitt historiska

---

¹ Senast i Lundberg 2021. En detaljerad bibliografisk beskrivning av själva trycket finns dock i Collijn 1932–33, s. 89–90. Jag vill i detta sammanhang passa på att tacka Annika Franzon, Uppsala domkyrka, för visning av trycket samt mina kollegor på Avdelningen för specialsamlingar, Uppsala universitetsbibliotek, för värdefull diskussion.

sammanhang. På så sätt öppnar den tryckta sången dörren inte bara till svensk kyrkomusik under Vasatiden utan också till staden Stockholm år 1589.

En bön i en bedrövlig tid

Åren omkring 1350 drabbades Norden av en fruktansvärd pandemi: Digerdöden. Uppskattningsvis 30–40% av befolkningen dog.² Pestepidemier fortsatte att plåga de nordiska länderna även under de kommande århundradena. Enligt äldre uppgifter hemsökte pesten Norden enbart under 1500-talet mellan 16 och 23 gånger. I Sverige härjade den bland annat under åren 1500, 1532, 1548, 1565, 1572, 1576–80 och 1588–90.³ Även nästa sekel började med en epidemi år 1602–03.⁴ Stockholm drabbades hårt, inte minst år 1565 och 1579, då 18 000 respektive 12 000 invånare uppges ha dött.⁵ I juni år 1588 bröt en ny pestepidemi ut i Stockholm och i andra städer. Finland i allmänhet och Åbo i synnerhet led då svårt.⁶ I pestens fotspår följde ofta dyrtider och hungersnöd. Så ändade 1500-talet i Sverige.⁷

Det är mot denna bakgrund vi ska ställa den tryckta sången i Uppsala domkyrka. Titeln lyder med moderniserad stavning: *Tacksägelse och bön om denna dödliga pests förminskande, att Gud den allsmäktigaste henne mildligt alldeles från oss avvända ville. Till ett lycksaligt gott nytt år förärad ärliga, visa och högtförståndiga män, borgmästare och råd i denna kungliga stad Stockholm etc. Samt det hela ärliga*

---

2 Harrison och Myrdal [läst 2022-03-22].

3 Uppgifter om vilka år Sverige drabbades varierar i Broberg 1879 och Hult 1917 (uppgifterna i Hult från Samuel Loenbom, *Svenska archivum. Tom. I.* Stockholm 1766), men samstämmighet råder angående de årtal som nämns ovan.

4 Broberg 1879, s. 7–8 ; Hult 1917, s. 40–41.

5 Siffrorna kan jämföras med antalet dödsfall i Sverige under den senaste pandemin Covid-19, vilket i skrivande stund ligger på drygt 18 000 personer i en långt större befolkning.

6 Hult 1917, s. 41.

7 Broberg 1879, s. 11.

*borgerskapet och den kristliga församlingen uti samma stad.*⁸ Bönen är, vilket framgår av dess titel, en nyårsbön som framsjungs i åtta sjuradiga strofer. Den första strofen inleds med ett rop på hjälp från Stockholms invånare och med en beskrivning av hur staden plågas: ”Hjälp Gud, vad nöd i detta år haver oss runt omgivit. Med sorg och gråt i alla vrår där mången haver blivit borttryckt igenom dödens band⁹, evar han [döden] fanns till vatten och land. Ty ingen sig fri visste.” I strof 2 vänder sig människan i direkt tilltal Gud: ”Din tunga hand och vredes rätt har oss, o Gud, hårt plågat.” Men en hård och rättvis Gud är också en mild och försonande Gud (strof 3: ”Därför vi nu tacka dig, o milde Gud och Fader, att din vrede så blidkar sig”). Han ger människan syndernas förlåtelse genom Jesus Kristus (strof 4: ”I det du våra skulder och brister förlåter genom Jesus Kristus. Där vi dock straff förtjänar.”). Om Gud hörsammar människornas bön kommer de fröjdefullt och innerligt att prisa Guds godhet (strof 5: ”Också ber vi Dig, Fader, blid av hjärta, håg och sinne: Bortvänd ditt straff i denna tid, att vi med glad mun lovsjunger Dig med innerlighet, berömmandes Din godhet, med hjärtans fröjd här alla.”) I de tre sista verserna förflyttas fokus från det himmelska till det jordiska: först till hela riket och sedan till huvudstaden. Man ber för att Sveriges kung och hans män (strof 6), rikets råd (strof 7) och slutligen Stockholm med stadens råd och invånare (strof 8) under det kommande året skall slippa allt ont och få del av Guds milda nåd: ”Bevara också denna stad med råd och invånare alla, Stockholm, och var i deras råd samt dem som Dig åkalla: gammal och ung, stora och små. Hjälp oss i detta nya år. Leva Dig alltid räcke. Amen.” Sången är syllabisk i fyrstämmig notmot-not-sättning med utgångspunkt i melodin (kationalsats). Den är inte uppställd i partitur utan stämmorna presenteras var för sig. Stämbeteckningarna ”Discantus”, ”Altus”, ”Tenor” och ”Basus” ska ses som en beskrivning av deras inbördes ordning snarare

---

8 SweLiMuS: SLMS0079: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-401326> En digital kopia finns i kulturarvsplattformen Alvin.

9 I en transkription av sången i Norlind 1944, s. 86: ”bud”, vilket är en felläsning.

än av olika stämlägen. Omfångsmässigt ligger de i påfallande högt läge: discantus rör sig mellan g' och f'', altus mellan c' och d'', tenor mellan f och b' samt bas mellan c och ess'. Detta avspeglas också i användningen av klaver. Diskantstämman är noterad i g-klav medan de tre understämmorna är noterade i c-klaver: altstämman i mezzosopranklav, tenorstämman i altklav och basstämman i tenorklav. Sångens modus är g-dorisk med ett fast b-förtecken – vi befinner oss ännu inte i dur/moll-tonalitetens tidevarv. Tillfälliga förtecken förekommer bland annat i samband med kadenser (exempelvis i melodistämman: d-ciss-d) och i understämmorna som en följd av den flerstämmiga not-mot-not-sättningen.

Melodianvisningen ”Och sjunges såsom: *O Jesu Christ som mandom tog*” har vållat forskarna visst huvudbry. Kända melodier till denna psalm är inte desamma som melodin i den fyrstämmiga kompositionen. Däremot överensstämmer psalmens text i metriskt hänseende med sångens text. Anvisningen kan tolkas på olika sätt: Antingen har det funnits en känd psalmmelodi som är densamma som melodin i den tryckta sången men som hittills inte har upptäckts i någon bevarad källa, eller så ska psalmens melodi ses som ett alternativ. Det finns skäl som talar för det andra alternativet. Genom att texten passar till en befintlig psalmmelodi men också till en nykomponerad fyrstämmig sång kunde den framföras både enstämmigt till en känd melodi och flerstämmigt av en notläsningskunnig kör, beroende på vilka sångarresurser som fanns tillstädes. Notexempel 1 visar hur den första strofen sjungs till melodin till *O Jesu Christ som mandom tog* i Hans Thomissøns *Den danske Psalmebog*, tryckt år 1569.¹⁰

---

¹⁰ Thomissøn 1569. Transkriptioner av psalmerna i *Den danske Psalmebog* är tillgängliga via portalen *Danske reformationssalmer. Melodier og tekster 1529–1573*.

XXI. O Jesu Christ som Mandom tog. / Tacksäyelse och Böön

Mel. från Den danske Psalmebog (1569)
Text: SweLiMus: SLMs0079

Hielp Gudh hwadh nödh i thet-ta åhr ha - ffuer oss rundt om - gi - ffuit Bort - ryekt i - ge - nom
Medh sorg och gråät i al - la wråår Ther män-ger ha - ffuer bli - ffuit

13

död - zens band E - hwar han fans til watn och land Ty in - gen sigh frij wis - te.

Ex. 1. *Hielp Gudh hwadh nödh i thetta åhr till melodin O Jesu Christ som mandom tog* i Hans Thomissons *Den danske Psalmebog*

Det enda kända exemplaret av den tryckta sången förvaras i Uppsala domkyrka bakom glas och ram, vilket gör att dess baksida är dold. Enligt en notering på tavlans baksida konserverades bladet år 1992 av bokbinderiet i Uppsala universitetsbibliotek. På det bevarade exemplaret är ett parti av basstämman skadat med not- och textförlust som följd. Bladet är också söndrigt nedtill där handskrivna anteckningar finns. En äldre fotostatkopia i Uppsala universitetsbibliotek visar att samma skador fanns år 1952.¹¹ Det förklarar också varför bara den övre halvan finns reproducerad i tidigare litteratur – det är nämligen det parti av trycket som saknar skador.¹² I Tobias Norlinds transkription av sången har text och noter på det skadade partiet rekonstruerats.¹³ I bilaga 1 återges ett fotografi av det bevarade originalet. I bilaga 2 presenteras en transkription som är transponerad och anpassad till att sjungas av en blandad kör.

Personerna bakom den tryckta sången

Ett faktum som gör detta tryck ovanligt för sin tid är, som nämnts, att det finns namngivna personer och att deras roller är specificerade. Det första namnet är kompositörens, ”Wolfgango Bvrchardo Oschatzensi”. Han anges vara ”den tyska församlingens skolmästare och kantor”. Den stockholmska tyska församlingens historia går tillbaka till 1520-talet, då stadens tyska borgare började organisera sig i en egen menighet med en tysk predikant. Med tiden blev organisationen allt fastare. Från och med år 1569 finns det regelbundet återkommande räkenskaper. År 1571 utfärdade kung Johan III ett privilegiebrev, som gav tyskar och andra främmande som inte förstod svenska rätten att bygga en egen kyrka. Fem år senare (1576) flyttade den tyska församlingen, vilken tidigare hade hållit till i Storkyrkan i Gamla stan och i franciskanerklost-

---

11 UUB-signum: Sv Teol Kaps. Fol. Andl. sånger . Fotokopian är stämplad 6 juni 1952.

12 Norlind 1944, s. 77 ; Davidsson 1957, s. 23.

13 Norlind 1944, s. 86.

ret på Riddarholmen, till S:ta Gertruds kapell. Den nuvarande Tyska kyrkan vid Tyska brinken invigdes år 1640. Tyska kyrkan stod under Vasatiden i nära kontakt med det kungliga hovet, en samverkan som fortsatte under 1600-talet då Andreas Düben d.ä. (ca 1597/98–1662) och Gustav Düben d.ä. (1628/29–1690) hade parallella tjänster som hovkapellmästare och organister i Tyska kyrkan. Tyska kyrkans notsamling, som idag förvaras i Musik- och teaterbiblioteket i Stockholm, vittnar därför inte enbart om vilken musik som framfördes i Tyska kyrkan utan också vid hovet.¹⁴

Skolmästaren och kantorn Wolfgang Burchard kom från Oschatz nära Leipzig och var verksam i Tyska kyrkan fram till sin död under eller efter år 1599. En skolmästare, Christoph, omnämns redan i de äldsta bevarade räkenskaperna från år 1569–71.¹⁵ Han efterträddes efter sin död år 1572 av en Thomas samt av Marcus Sylvius från Elbing. Wolfgang Burchard anställdes som skolmästare den 20 juni 1579. Hans uppgift var att undervisa djäknarna i Tyska skolan i bland annat sång. I kyrkoräkenskaperna redovisas regelbundet skolmästarens utgifter för papper, bläck, fjäderpennor och äpplen till djäknarnas provtillfällen. Burchard var också kantor med ansvar för kyrkans kör. För sin medverkan vid gudstjänsterna fick sångarna vanligtvis inte kontant betalning, utan ersättning i form av öl.¹⁶

Det andra namnet som förekommer på nottrycket är Petrus Johannis Gothus (1536–1616). Han uppges ha ”avsatt” texten. Denna ålderdomliga term kan förstås både som översätta eller författa.¹⁷ Isak Collijn tolkar den i den förstnämnda betydelsen. Det kan ses som rimligt med tanke på Petrus Johannis Gothus verk-

---

14 Hedell 2001, s. 180 ; Schieche 1952, s. 127.

15 Hedell 2001, s. 179.

16 Schieche 1952, s. 125–126.

17 Jfr artikel ”Afsätta”. *Svenska Akademiens ordbok*: ”öfverflytta (ngt från ett språk till ett annat); öfversätta” (A 6) eller ”sätta ned på papperet; uppsätta; författa, sätta (på rim, i noter osv.)” (D 23).

samhet som översättare.¹⁸ Han ägnade sig åt att översätta luthersk litteratur, däribland Augsburgska bekännelsen med anledning av Johan III:s syster prinsessan Elisabets giftermål med den lutherske fursten Kristofer av Mecklenburg. Av förordet framgår att det var brudparet själva som tog initiativ till översättningen.¹⁹ Åren 1583–91 tycks Petrus Johannis Gothus ha vistats i Stockholm.²⁰ De sista 20 åren av sitt liv var han permanent bosatt i Rostock.²¹ Om det handlar om en översättning uppstår i så fall frågan om vilken text han har översatt till svenska. Collijn hänvisar till en uppgift i överbibliotekarie Gustaf Edvard Klemmings efterlämnade anteckningar om att det ska finnas en avskrift av nottrycket, gjord av Nils Reinhold Brocman under 1700-talet, i Kungliga Bibliotekets samlingar. På avskriften uppger Brocman att det vid hans besök fanns en fastlimmad tysk text på det tryckta bladet.²² Collijn förmodar att den tyska texten, som Brocman inte har skrivit av, är Wolfgang Burchards originaltext och att det är den som Petrus Johannis Gothus har översatt till svenska.²³

Det tredje namnet som förekommer är tryckarens, Andrea[s] Gutterwitz. Han hade tidigare liksom Petrus Johannis Gothus varit verksam i Rostock men även i Köpenhamn. År 1583 flyttade han över sin verkstad till Stockholm och blev där det kungliga tryckeriets föreståndare fram till sin död år 1610. Tre år före *Tacksägelse och Böön* hade han tryckt *Then swenska psalmboken*. I psalmboken finns

---

18 Jfr artikel ”Petrus Johannis Gothus”. *Nationalencyklopedin*: ”boktryckare och översättare”

19 Weber [läst 2022-03-22]. Vid prinsessan Elisabets och Kristofers av Mecklenburg bröllop i Stockholm år 1581 medverkade för övrigt både Johan III:s musiker och Wolfgang Burchard. Kjellberg 1994, s. 213f.

20 Collijn 1932–33, s. 90.

21 Weber [läst 2022-03-22]

22 Citat efter Collijn 1932–33, s. 90: ”Ex pat. Plaga in Consist. Eccles. Vps. Cui pars Germ. eod modo impr. agglutinata”. Denna avskrift skulle kunna finnas i KB i handskrift signum A 948. För att fastställa om så är fallet krävs dock en noggrann genomgång av denna omfattande handskrift.

23 Collijn 1932–33, s. 90.

åtta sidor med koral- och mensuralnoter till *Troon* och *Credo*.²⁴ År 1605 tryckte Gutterwitz en brölloppssång med samma typer och samma grafiska utseende som *Tacksägelse och Böön*.²⁵ Liksom Burchard tillhörde Gutterwitz Tyska församlingen.²⁶ På så sätt hade de tre personerna anknytning till varandra: förutom att de vid denna tidpunkt var bosatta i Stockholm var Burchard och Gutterwitz församlingsbröder, och Petrus Johannis Gothus och Gutterwitz hade båda kopplingar till Rostock.

Något om kyrkokörer och djäknarnas deltagande i kyrkosången

Tyska kyrkan och skolan var en viktig musikinstitution i 1580-talets Stockholm, men inte den enda. Där fanns även Storkyrkan med Stockholms latinskola och den kungliga teologiska högskolan *Collegium Regnum*, som Johan III lät grunda i det nedlagda franciskanklostret på Gråmunkeholmen (Riddarholmen) år 1576. Några år senare lades undervisningen ned, men skolan återuppstod under åren 1583–92 som en protestantisk högskola. Den hade då ett särskilt kantori med åtta till tio djäknar, vilka hade att medverka i slottskyrkans gudstjänster.²⁷ När det gäller städernas skolor är KO 1571 tydlig med deras syfte. Predikanterna uppmanas att förmana föräldrar att sätta sina barn i skolan så att landet skulle få personal till predikoämbetet eller var annars de behövdes.²⁸ En timmas daglig undervisning i enstämig och flerstämig sång samt musikteori ingick i läroplanen.²⁹ KO 1571

---

24 Redan 1578 hade Torben Tidemann i Stockholm låtit trycka den nicenska trosbekännelsen på svenska och latin, och detta är att betrakta som en ny upplaga.

25 Davidsson 1957, s. 20–24.

26 Schieche 1952, s. 82.

27 Hedell 2001, s. 130–131.

28 KO 1571, ”Om Scholar”, fol. 81r.

29 ”Ytterligare strax effter måltijdh ifrå thet tolff slår in til itt slår skola allesammans som lyda til then andra tridie och fierde kretzerna öffuas in Musica både Choralis och Figuratiua. Icke at the allenast siunga ex vsu, vthan at the

gör också tydligt att skolmästaren skulle låta djäknarna sjunga och läsa inte bara i skolan utan också i kyrkorna.³⁰ De förväntades medverka i gudstjänsterna under helgdagarna men inte under veckodagarna, vilket skulle vara alltför betungande för dem. Där- emot skulle de varje morgon före ottesången och varje kväll före aftonsången sjunga hymner eller andra sånger, som skolmästaren anvisade dem, i skolan.³¹

KO 1571 beskriver också sången i kyrkan. Sångerna skulle inte alltid eller enbart sjungas på latin, såsom seden hade varit, utan några stycken skulle sjungas på svenska – detta för att folket skulle förstå texten och ”sig därav förbättra”.³² Om det var dyrtider eller tider av pest och krig skulle predikanten ”omtala och förmana folket att de håller sådana motgångar för deras syndastraff tillskickat av Gud och att de därav ska lära känna deras synd, begära nåd av Gud och överge synderna etc. såsom tillförne sagt är. Därefter sjunger eller läser man strax Litanian samt med Kollekten som där på följer”.³³ Med tanke på beskrivningen i KO 1571 skulle *Tacksägelse och Böön* med sin text på svenska mycket väl ha kunnat sjungits av djäknar och sångare i kyrkokörer under gudstjänster i Stockholms kyrkor, och kanske även i andra kyrkor. Sången är dedicerad till

---

ock på samma tijdh warda vnderwijste in Rudimentus Musicæ. Och skal thenne timen brukas til sång icke Måndagen allenast vthan ock så alla the andra dagarna j wekonne.” KO 1571, ”Ordning huru läsas skal i Scholerna.”, fol. 87v. De olika kretsarna syftar på den indelning som gjordes av studenterna i tre eller fyra grupper utifrån kunskapsnivå. Se även Norlind 1944, s. 66 om KO 1571 och musikundervisning.

30 KO 1571, ”Om Scholar”, fol. 84r.

31 ”J Städerna ther Scholar äro skola Dieknandar hålla thesse Tider vppe j Kyrkionne om Helgedagarna Men om Söknedagarna må man låta sådant bestå effter intet folck är tå tilstādhes. Så wille thet ock wara Dieknomen för tungt hwar dagh siunga vthi Kyrkionne effter inge andra äro som thet göra kunna nemligha the Chorprester som förr haffuer warit sätt medh mindre at förberörde Chorprester åter komma j bruket igen som wäl wore mögeligit. Doch mågha Dieknandar morghon och affton siunga för Ottesong och Afftonsong j Scolan några Hymner eller hwadh Scolemestaren ther til förordinerar såsom här effter sagdt warder.” KO 1571, ”Ordning medh Kyrkesong.”, fol. 45v.

32 KO 1571, ”Ordning medh Kyrkesong.”, fol. 43v.

33 KO 1571, ”Om Litanien.”, fol. 42v–43r.

stadens framstående män, borgmästare och råd samt borgerskap och kristliga församling. Frågan är vem som initierade och bekostade trycket. De flesta av Petrus Johannis Gothus tryckta alster innehåller förord och dedikationer, vilket var vanligt för tiden. Ofta fick författaren ett honorar i gengäld som tack från den eller de som var föremål för dedikationen. I Petrus Johannis Gothus fall antyds det också att han ibland fick förskottsbetalningar. Det gör att det utifrån hans dedikationer går att utläsa vilka personer som stöttade hans verksamhet som översättare av luthersk uppbyggelselitteratur.³⁴ På motsvarande sätt skulle upphovsmännen bakom sången, det vill säga Wolfgang Burchard, Petrus Johannis Gothus och Andreas Gutterwitz, kunna stå bakom trycket. Men med tanke på sångens dedikation kan den också ha tryckts på initiativ av Stockholms stad och församlingar, som i så fall också bör ha bekostat åtminstone en del av utgivningen.

Några ord om samtida tryckt litteratur och den handskrivna *En Pestilentie book*

De återkommande pestepidemierna under 1500-, 1600- och början av 1700-talet genererade en rik flora av litteratur i Sverige och på kontinenten om farsoten. Bland författarna fanns apotekare, läkare och präster. Med hjälp av den kan vi sätta in sången från år 1589 i ett större sammanhang. Här kommer vi att begränsa oss till två exempel. Det första exemplet är en bok skriven av en apotekare. Den trycktes i Stockholm av Andreas Gutterwitz år 1589, det vill säga samma år som Gutterwitz också tryckte *Tacksägelse och Böön*. Det andra exemplet är den handskrivna *En Pestilentie book*, författad av en präst år 1603.

Författaren till den tryckta boken *Om Pestilentzien och hennes Orsaker* från år 1589 är Simon Berchelt. Dess långa titel är samtidigt en sammanfattning av dess innehåll. Den lyder med moderniserad stavning: *Om pesten och hennes orsaker och hur man kan veta om vädret*

---

³⁴ Weber [läst 2022-03-23]

är förgiftat av pest och om man är sjuk om det är pest eller inte. Vad de friska gör hos de sjuka och hur de skall hålla sig och fly pesten. Item hur den onda lukten i städerna, på bygden, i kyrkor, hus och kamrar skall fördrivas. Item hur de sjuke skall hålla sig. Om åderlåtning och vad man gör till utvärtes bölder och svullnader, och hur man skall läka dem. Item hur tillstötande sjukdomar skall hjälpas.³⁵ I boken redovisas 20 orsaker till pesten. En grupp orsaker har att göra med vädret (såsom ostadigt väder och illaluktande dimma), en grupp med himlafenomen (såsom kometer och sol- och månförmörkelser), en grupp med naturfenomen (såsom jordbävningar och gräshoppsinvasioner), en grupp med orenlighet (såsom obegravda lik och döda kreatur på gatorna), en grupp med föda (såsom dålig mat i tider av hungersnöd och mat som har kokats i illaluktande och ruttet vatten) och en grupp slutligen med ett ohälsosamt leverne (såsom dryckenskap och lathet). Varför hade då landet ånyo drabbats av pesten? Det var Guds straff för våra synders skull. Berchelt redogör för flera illavarslande tecken som hade visat sig, däribland en komet, en sol- och två månförmörkelser liksom ostadigt väder. En stor del av boken upptas sedan av beskrivningar av olika sjukdomssymptom samt recept på brygder och annat som kunde motverka denna farsot. Bokens sista kapitel handlar om hur man kan trösta de sjuka när ingen läkekonst hjälper. Trösten finns i bönen och i vetskapen om att vi alla ska dö. De gudfruktiga kan, till skillnad från de ogudaktiga, hämta tröst i förvissningen om att de går mot evig fri, ro och salighet.³⁶

Den handskrivna *Tröst Och Andeligh Tilflycht i nödhenne thet är En Pestilentie book* är författad av Nicolaus Laurentii Bullernæsius och daterad år 1603.³⁷ Den 346 sidor tjocka boken finns nu i Kungliga Biblioteket i Stockholm (signum A 551). Nicolaus Laurentii Bullernæsius var kyrkoherde i Odensala och en av de som skrev under Uppsala mötes beslut år 1593. Han uppges även ha författat

---

³⁵ Berchelt, 1589. Boken är digitaliserad och tillgänglig via Alvin.

³⁶ Berchelt 1589.

³⁷ SweLiMuS: SLMS0061: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-402433> En komplett digital kopia av boken finns även i LIBRIS.

ytterligare två handskrifter. Han har också översatt *En echteskaps brudhekrantz, medh åtta dygde roser, til hopafletat, sammanknytt och sammanbunden*, vilken trycktes i Stockholm av Anund Olufsson år 1609 på bekostnad av översättaren själv och kyrkoherden Ericus Erici Helsingius.³⁸ Medan apotekaren Berchelts bok först och främst är en läkarbok innehåller *En Pestilentie book* anvisningar om hur man ska tänka, trösta och leva på ett kristligt rättfärdigt vis i en svår tid. Nicolaus Laurentii Bullernæsius stödjer sig på Psaltaren 91 när han slår fast att farsoten är ett Guds straff genom djävulen på grund av människans synder, förorsakade av att hon inte har följt Guds ord och goda förmaningar.³⁹ De fromma straffas av Guds nåd, men de ogudaktiga av Guds vrede och grymhet.⁴⁰ Boken avslutas med ett kapitel med ”Några andliga psalmvisor tjänliga att sjunga i denna tid”. Där återges texten till sju visor, varav två också med melodianvisningar och två med notskrift.

---

38 Nicolaus Laurentii Bullernaesius *Upsala ärkestifts herdaminne d. 2*, 1843, s. 372–373. Endast en handskrift, *En Pestilentie book*, finns dock i KB:s Handskriftskatalog. Ericus Erici Helsingius var hovpredikant hos hertig Karl och därefter kyrkoherde i Klara församling i Stockholm. Han var även författare och översättare av bland annat psalmtexter. Också Ericus Erici Helsingius hade undertecknat Uppsala mötes beslut. Beckman 1863, s. 62–63.

39 Psaltaren 91: Den som sitter under den Högstes beskärm: ”Then ther vnder then höghstas beskerm sitter [...] Ty han frelsar migh ifrån iägharens snaro / och ifrå then skadheligha pestilentie” [...]. *Biblia* 1541.

40 Bullernæsius 1603, fol. [53r] och följande blad.

Titel	Antal strofer	Incipit	Explicit	Melodi-anvisning	Not-skrift
Then 1. Konungh Dauidz psalm	9	Säl är then Man, Ey wandra kan...	... Hwadh iagh Mon för migh tagha <i>etc.</i> Amen	Siunges såsom: Aff Adams fall <i>etc.</i>	
En ny üisa stält til at siunga uthj- thenna uthj thenna be- dröffueligha pestilentie tidhen	8	Om HER- REN icke står os bij, fåfängh är tå vår mödha...	... Huadh tigh till prijs kan lända <i>etc.</i> Amen	Siunges så- som Vthan herren faller oss til	
Then XXVI. psalm	11	Döm HERre domen rätta...	... Och tigh loffsiunga thär. Amen		Ja
En ny förwuenskat wisa. Om arffsynden åtherlösning- en Troon, dopsens och altarens Sac- ramenten	14	Ach Gudh huem schal iagh klagha...	... Och är migh altidh godh <i>etc.</i> Amen.		
Om the helghe änglar En psalmwisa	11	Tigh skee loff Prijs uthi tin Thron...	... J Änglar oß bären på händer. Amen		
De filio pro- digo. Luc. 15.	ej num- rerade strofer	Wändt om Wändt om tu vnger son...	... Och the behällne beskydda wäl, för Sathans lister(?) och all oskäl <i>etc.</i> Amen		
En morghon och affton wisa.	ej num- rerade strofer	Jagh wil tigh Gudh aff hiertans grund...	... och hålla os- Migh wacht Genom Jesum Christum Amen		Ja

Tabell: Några andliga psalmvisor i Nicolaus Laurentii Bullernæsius *En Pestilentie book*, 1603 (KB, A 551)

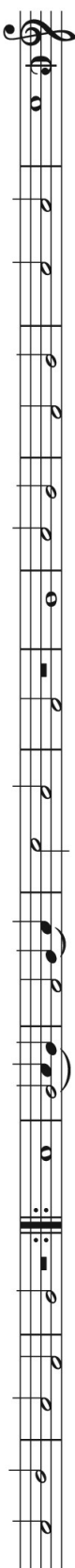
En av psalmvisorna är en pendang till *Tacksägelse och Böön*, nämligen *Om Herren icke står os bij*. Den beskrivs som ”en ny visa”, skriven med anledning av den pestepidemi som rasade i Sverige 1603. I visan beskriver Bullernæsius hur vi står maktlösa om Herren inte är med oss. All möda blir fåfång, vi har inget att sätta emot pesten som smittar kvinnor, män och barn (strof 1). Vi bekänner att orsaken till denna sot är våra svåra synder (strof 2). Strof 3 och 4 återberättar den bibliska berättelsen om kung Davids folkräkning, vilken uppväckte Guds vrede. Genom profeten Gad lät Gud David välja mellan tre straff: flykt i 3 månader, hungersnöd (dyrtid) i 3 år eller pest i 3 dagar. David valde det sista straffet.⁴¹ I strof 5 beskrivs hur pesten sprids genom att Satan förgiftar vatten, jord, väder och eld både i städer och på landsbygden. Genom straffet visar Gud sin nåd genom att föra våra själar till himmelen (strof 6 och 7). Den sista åttonde strofen är en lovprisning till Gud: ”Dig ske lovpris uti din tron, O Gud, förutan ände. Genom Kristus, Din ende son, bed och Din ande sände, som oss tröstar i dödens nöd. Giv ock i vårt dagliga bröd, vad Dig till pris kan lända.” Författaren ger oss också en melodianvisning till denna visa, nämligen *Utan Herren faller oss till*. I Hans Thomissøns *Den danske Psalmebog* (1569) och i 1697 års koralbok sjungs psalmen till samma melodi, om än med olika rytmisering. I notexempel 2 återges första strofen till melodin i den förstnämnda källan. Den kompletta texten finns transkriberad i bilaga 3.

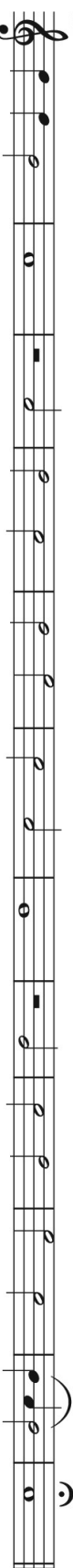
⁴¹ Jfr 2 Sam. 24:1–16.

XI. Den CXXIII. Psalme / Om Herren icke står os bij

Mel. från Den danske Psalmebog (1569)
Text: SwelImus: SLMS0061

1. Om HERR-REN ic - ke står os bij, få - fängh är tå vår mö - dha, Som nu be - smit - tar
När Pes - ti - lens fän - ger v - tija, Medh sin för - giffu så snö - dha.

14
quin-na och Man, mong mo - ders barn eij räck - nas kan, Så war - de wij platt ö - dhe.

Ex. 2: Om Herren icke står oss bij till melodin Utan Herren faller oss till i Hans Thomissøns Den danske Psalmebog

Med utgångspunkt i ett närstudium av ett unikt svenskt musiktryck, *Tacksägelse och Böön*, tryckt i Stockholm år 1589, har vi här kunnat rulla ut ett stycke svensk historia. Vi har fått ta del av en fyrstämmig litanialiknande nyårsbön mot pestens fruktansvärda härjningar – ett pandemitema som fortfarande äger sin aktualitet – och via det fått bekanta oss med tre namngivna personer av betydelse i huvudstaden under Vasatiden: sångens kompositör (eller arrangör) och tillika Tyska kyrkans skolmästare och kantor Wolfgang Burchard, sångtextens översättare (eller författare) Petrus Johannis Gothus samt bok- och nottryckaren Andreas Gutterwitz. Vi har kunnat se att det finns en förbindelse dem emellan: både Wolfgang Burchard och Andreas Gutterwitz var medlemmar av Tyska församlingen i Stockholm, och både Petrus Johannis Gothus och Andreas Gutterwitz hade tidigare varit verksamma i Rostock. Vid tiden för tryckningen var alla tre bosatta i huvudstaden. Sången är förärad Stockholms framstående män, borgmästare och råd samt borgerskap och kristliga församling. En tanke har presenterats att den är tillkommen på initiativ av Stockholms stad och församlingar och att utgivningen åtminstone delvis har bekostats av dem. Likaså föreslås att den kan ha sjungits av djäknar och sångare under gudstjänster i Stockholms kyrkor, och kanske även i kyrkor i andra städer. Vi har också kunnat placera in sången i en bredare litterär kontext med pesten som tema. Två exempel har lyfts fram: dels apotekaren Simon Bercheltes läkarbok *Om Pestilentzien och hennes Orsaker*, vilken trycktes av Andreas Gutterwitz år 1589 (det vill säga av samma tryckare och under samma år som *Tacksägelse och Böön*), dels prästen Nicolaius Laurentii Bullernæsius handskrivna *En Pestilentie book*, daterad år 1603. Den sistnämnda boken innehåller även sju psalmvisor, av vilka *Om Herren icke står och bij* kan ses som en pendang till *Tacksägelse och Böön*. En fråga vi *inte* har berört är det bevarade exemplarets proveniens och när och hur det kom till Uppsala domkyrka. Men *att* det har en historisk koppling till Uppsala visar de handskrivna anteckningar som återfinns längs ned på bladet. De tycks inte ha uppmärksammats tidigare. Jag vill därför avsluta artikeln med några ord om dem.

Dessa handskrivna anteckningar ser ut att vara ungefär samtidiga

med trycket och ger intryck av att handla om en husöverlåtelse. Två platser nämns: Ekolsund och Uppsala. Texten är svag och svårläst, men vissa avsnitt kan uttydas med ganska stor säkerhet: ”Then 16 december [...] Brunte Bruntehsson fånghen wpå Ekullssund. Then 21 december [...] fått hans helle [...] ok hans huss [...] wili [...] – 10 med [...] 6(?) januar ius fördees till Ekullssund ok dän – 12 februar ius bekomme Brunte [...] wthi Upsalle af fÿytti [...]”. Ekolsunds slott ligger utanför Enköping i Uppland. Slottet var under Vasatiden i Vasafamiljens ägo. Efter Gustav Vasas död hade det övertagits av Johan III, som strax lämnade över det till sin syster Sofia. Hon bodde kvar på slottet fram till sin död år 1611.⁴² I anteckningarna nämns att Brunte Bruntehsson satt fången på Ekolsund. En Brÿnte Brÿnteson förekommer i Stockholm stads tänkebok den 14 oktober år 1594 med anledning av pantsättning av silverföremål (en dolk, ett stop och tre skedar) just år 1589.⁴³ Kanske är han identisk med adelsmannen Brynte Bryntesson Roos af Hjelmsäter, som enligt ett citat återgivet av Gustaf Elgenstierna hade slagit ihjäl ”hustrun Barbros (hans kusins) mans, Olov Larssons styvfader, Knut Jönsson.”⁴⁴ Det är lockande att läsa de tre notiserna med samma namn som att de rör samma person och att det finns en koppling mellan uppgiften om fångenskap och uppgifterna om pantsättning och dråp eller mord. Mer forskning behövs dock för att säkrare kunna uttyda innehållet i anteckningarna liksom för att kunna svara på frågan om varför de har skrivits på nottrycket. Kanske skulle det ge oss mer information om det tryckta bladets historia i Uppsala domkyrka efter tryckåret 1589.

---

42 Söderberg, Svensson och Kjellberg 1967, s. 142.

43 Almqvist (red.) 1939, s. 265. Jag vill tacka Daniel Solling och Lennart Ryman på Institutet för språk och folkminnen för hjälp med uttydning av personnamnet och för upplysning om notisen i Stockholm stads tänkebok.

44 Elgenstierna 1931, s. 410. Elgenstierna tycks ha hämtat citatet från Gabriel Anrep, *Svenska adelns ättar-taflor. Afd. 3. Von-Nackreij-Skytte*. Stockholm, 1862, där citerad källa inte anges. Brynte Bryntesson var son till Brynte Knutsson, som bland annat hade närvarat vid Västerås riksdag år 1527. Inga uppgifter finns om när och var detta dåd skedde. Elgenstierna ger heller inga levnadsår för Brynte Bryntesson, men en syster till honom dog år 1602.

Summary

A Song and Prayer of Thanksgiving in the Year of the Plague 1589

Kia Hedell, Ph.D. in Musicology, music librarian, Uppsala University Library
kia.hedell@ub.uu.se

This article investigates a unique music print, printed by Andreas Gutterwitz in Stockholm in 1589 and preserved in one known copy, now in the library of Uppsala Cathedral. It contains a prayer for the "weakening" of the pestilence, *Tacksägelse och Böön om thenna dödeliga Pestilenties förminskelse*. The song is composed, edited or arranged by Wolfgang Burchard, schoolmaster and cantor at the German congregation in Stockholm. The text is translated or adapted by Petrus Johannes Gothus, otherwise mainly active as translator of Lutheran books. In spite of the fact that it is known to be the oldest polyphonic *Typendruck* produced in Sweden, a detailed description of its musical content has hitherto been lacking. The aim of this article is to remedy this situation through a systematic investigation of the print itself and those involved in its making. This sheds some important light on its time and circumstances in Stockholm in the late 16th century. It is suggested that the song, which is dedicated to the citizens and the Christian congregations in Stockholm, probably was sung (and intended to be sung) by choirs during the services in the churches, throughout Sweden, primarily in Stockholm. The mention of Uppsala in a previously overlooked contemporary handwritten note on the only surviving copy, shows that there is a historical connection of provenance between this copy and the diocese city. An appendix gives a modern edition of the song, which is adapted for mixed voices and for practical use.

Bilaga 1

Tacksägelse och Böön om thenna dödeliga Pestilenties förminskelse.
Digital kopia i Alvin. SweLiMus SLMS0079

Tacksägelse och Böön / om thenna dödeliga Pestilenties förminskelse / att Gudh then Allmechtigste hennne mildeliga aldeles stråf oss affwända wille.

Til ett lyckosalige gäete Nyte Åhr / förårat

Ärligom / wijsom och höghgeförständigom Wänn / Borgemestaroim och Rådih i thenna Kongliga Staad Stockholm / etc. Sampt thet heela dilliga Borgerskapet / och then Christeliga Borsamlingen om si samma Staad. Medh fyra Stämmor Compesitas

WVOLFANGO BYRCHARDO Ofchatzenti, Ältns Äpfska Borsamlingens Scholamestare och Cantor.
Affsatt aff Petro Iohannis Gotho.
Och sungen såsom: O Jesu Christe som Wändom togh.

DISCANTVS: medh fyra Stämmor.

Hjelp Gudh hwad nåd i thetta Åhr / hwar oss enar om gifwit /
medh sorg och gråd i alla wärd / thet många haffuer bliffit ut
bortryckt i ge nom dödens band / Hwar han fans til
watt och land / Ty ingen sigh sigh wi se.

TENOR: medh fyra Stämmor.

Hjelp Gudh hwad nåd i thetta Åhr / hwar oss enar om gifwit /
medh sorg och gråd i alla wärd / thet många haffuer bliffit
bortryckt i ge nom dödens band / Hwar han fans til
watt och land / Ty ingen sigh sigh wi se.

ALTS: medh fyra Stämmor.

Hjelp Gudh hwad nåd i thetta Åhr / hwar oss enar om gifwit /
medh sorg och gråd i alla wärd / thet många haffuer bliffit
bortryckt i ge nom dödens band / Hwar han fans til
watt och land / Ty ingen sigh sigh wi se.

BASSVS: medh fyra Stämmor.

Hjelp Gudh hwad nåd i thetta Åhr / hwar oss enar om gifwit /
medh sorg och gråd i alla wärd / thet många haffuer bliffit
bortryckt i ge nom dödens band / Hwar han fans til
watt och land / Ty ingen sigh sigh wi se.

Hjelp Gudh hwad nåd i thetta Åhr / hwar oss enar om gifwit /
Medh sorg och gråd i alla wärd /
Thet många haffuer bliffit
Bortryckt i genom dödens band /
Hwar han fans til watt och land /
Ty ingen sigh sigh wi se.

Ther fore wij nu tacke sigh /
O milde Gudh och Fadher /
Att tijn wärd i så blid far sigh /
Och tu oss äder glädet /
Som wij förenom dig heligt /
I thett wärd hude minskar sigh /
Ther oss omkringherer hude.

God kan doch thetta tijn godheet /
El skilskt hoqt förkinnat /
Som tu oss nu haffuer beceedt /
Doch wär sorgatinnat /
I thett tu wära skuld och best /
Föräder i Genom Jesum Christ /
Ther wij doch straff föränt.

Och bidie wij tigh Fadher blid /
Aff hietat / högh o h sinne /
Dorwende att straff på thetta tijn /
Att wij medh glädom minne /
Der smittandes tina godheet /
Medh hietans frögd här alle.

Seja / o Gudh wär Konung blid /
Sampt the medh honom äre /
Här är alle ondt i oss och alid /
Aff milda nåd bekäre /
Wodh lycka all ständ och kall /
I Rycket / Scholær / siffuer all /
Tind / Timpur til ähra.

Regera och si Ruffens Råd /
Medh wij hietat marg slund /
Och gif oss tina helga nåd /
Att the ritt ord begund /
Derwäntandes thet ritt om gull /
Och bliff oss all om mild och gull /
Här i wär Fadher lande.

Bewara och si thetta Staad /
Medh Råd och Inboor alla /
Stockholm / och wär schara rådd /
Sampt the som tijn ät alla /
Gannal och yng / föder och små /
Selp oss i thetta wia åhr /
Lissa tigh alid i räci / Amen.

Tryckt i Stockholm / aff Andrea Gutierrez. Anno 1679.

Handwritten notes at the bottom of the page:
I den 16 Decembri år 1679. Denna boken är utgiven på befallning af H. M. Kongl. Majestät. Utgåfvans nummer 10. Utgåfvans pris 10 skillingar. Utgåfvans ställe i Alvin. Utgåfvans år 1679.

Bilaga 2

Tacksägelse och Bön:

Transponerad och anpassad version för blandad kör

SweLiMuS: SLMS0079

Sopran
Hielp Gudh hwadh nödh i thet-ta år ha-ffuer ossrundt om - gi-ffuit Medhsorg och grååt i al-

Alt
Hielp Gudh hwadh nödh i thet-ta år ha-ffuer ossrundt om - gi-ffuit Medhsorg och grååt i al-

Tenor
Hielp Gudh hwadh nödh i thet-ta år ha-ffuer ossrundt om - gi-ffuit Medhsorg och grååt i al-

Bas
Hielp Gudh hwadh nödh i thet-ta år ha-ffuer ossrundt om - gi-ffuit Medhsorg och grååt i al-

9
S. - la wråår Ther mån - ger ha - ffuer bli - ffuit Bort-ryckt i - ge - nom död - zens band E-

A. - la wråår Ther mån - ger ha - ffuer bli - vit Bort-ryckt i - ge - nom död - zens band E-

T. - la wråår Ther mån - ger ha - ffuer bli - vit Bort-ryckt i - ge - nom död - zens band E-

B. - la wråår Ther mån - ger [ha - ffuer bli - vit] Bort-ryckt i - ge - nom död - zens band E-

17
S. hwar han fans til watn och land in - gen sigh frij wis - te - .

A. hwar han fans til watn och land Ty in - gen sigh fri wis - te - .

T. hwar han fans til watn' och land Ty in - gen sigh fri wis - te - .

B. hwar han [fans til] watn och land Ty in - gen sigh fri wis - te - .

Bilaga 2 (fortsättning)

Wolfgang Burchard / Petrus Johannis Gothus
Tacksägelse och Böön om thenna dödeliga Pestilenties
förminskelse

1. Hielp Gudh hwadh nödh i thetta åhr
Haffuer oss rundt omgiffuit
Medh sorg och grååt i alla wrår
Ther månger haffuer bliffuit
Bortryckt igenom dödzens band
Ehwar han fans til watn och land
Ty ingen sigh frij wiste.

2. Tijn tunga hand och wredes rätt
Haffua oss o Gudh hardt plågat
All Menskligh hielp war vthe slätt.
Doch haffuer tijn nådh lagat
Thet månger i sijn grämmelse
Förnam stoorra hughswalelse
Aff tino orde reena.

3. Therföre wij nu tacke tigh
O milde Gudh och Fadher
Att tijn wrede så blidkar sigh
Och ta oss åther gläder
Som wij förnimme daghelig
I thet vår skade minskar sigh
Then oss omkringhwerffdt hade.

4. Hoo kan doch thenna tijn godheet
Til fyllest nook förkunna
Som tu oss nu haffuer beteedt
Vthi vår sorgatimma
I thet tu våra skuld och brist

Förlåter Genom Jesum Christ
Ther wij doch straff förtiäne.

5. Ock bidie wij tigh Fadher blijd
Aff hierta hogh och sinne
Bortwendt titt straff på the~~n~~na tijd
Att wij medh gladom munne
Loffsiungom tigh medh innigheet
Berömmandes tina goodheet
Medh hiertans frögd här alle.

6. Frija o Gudh vår Konung blijd
Sampt the medh honom äre
Ifrån alt ondt nu och altijd
Aff milda nådh beskäre
Godh lycka j all stånd och kall
I Kyrkior Scholar öffuer all
Tino Nampne til ähra.

7. Regeera ock så Rijksens Råd
Medh wijsheet margalunda
Och giff them tina helga nådjh
Att the titt ord begrunda
Bewarandes thet reent som gull
Och blijff oss allom mild och huld
Här i vårt Fadherlande.

8. Bewara ock så thenna Staad
Medh Råd och Inboor alla
Stockholm och war j ther os råd
Sampt them som tigh åkalla
Gammal och ung stoor och småå
Hielp oss i thetta nyia åhr
Leffua tigh altijdh räcke.

Amen.

Bilaga 3

*Om Herren icke står os bij.
Textbilaga.*

Nicolaus Laurentii Bullernæsius
En ny üisa stält til at siunga ~~uthj theenna~~ uthj theenna
bedröffueligha pestilentiaë tidhen Siunges såsom Vthan
herren faller oss til.¹

1. Om HERREN icke står os bij,
fåfängh är tå vår mödha,
När Pestilens fänger vthj,
Medh sin förgifft så snödha.
Som nu besmittar *quinna* och Man,
Mong moders(?) barn eij räknas kan,
Så warde wij platt ödhe. *etc.*

2. Wÿ klaghe och bekänne här,
Medh röst hierta och tunger,
Till theenna sott sann orsack är,
vår brist och swåre synder
Ther äst Gudz wredha är vptänd,
Oß till straff och plicht hit nedh sänd,
Som brÿte i alle stunder *etc.*

3. När Daudid hadhe sÿndat fast
innan Israels grensar.
Lätt Räckna folket medh stoor hast,
Vphoff sigh Pestilentza,
Tÿ HERREN sände Gadd strax tijt,
Betänck Daudid medh alla flijt,
Trÿ tingh som tu skalt änsa *etc.*

---

¹ Kungliga Biblioteket, A 551

4. Om tu wilt häller vndan flÿ,
än hemma skadhan stånda,
Häller vthkora tigh dÿr tÿdh,
Sampt Pestilentz til handa,
Tå vthwalde han hälst Gudz Rijs,
Sadhe sigh ther aff warda wijs,
Han blidkar doch then wånda

5. Tÿ Sathan öffuer fast sit spel,
aff sin största förmågho,
Förgiffuer watn Jord wådher Eeld,
med then smittigha plågho,
Ther aff monger warder befängd,
J städher Landzbygnd och huar ängd,
Nu bäffwa höghe och låghe *etc.*

6. Om tu doch eÿ förschona wil,
Oß medh thet hårda Rijset,
Så beredh vår hiertan ther till,
Att wij må warda Wijse,
Aff straffet lär oß känna doch,
Att tu vår fadher så äst och,
Som oß then Nådh bewijser

7. Så giff tijn nådh i thenna tÿdh,
Om wij hädhan döö moste,
Och wahr tinom tienarom blÿdh,
Tÿ tu westt sielf vårt bästa,
Anamma wåhr siäl i tijn handh,
För hånne till tin fadhers landh,
J himmels Kor (?) och Näste.

8. Tigh skee loff prÿs uthi tin thron,
O Gudh föruthan ända,
Genom CHRISTVM tin enda Son,

bedt och tin Anda sända,
Som oß tröster i dödzens nödh,
Giff och i vårt daghliga brödh,
Huadh tigh till prijs kan lända *etc.*

Amen

Käll- och litteraturförteckning

- Almqvist, Daniel (red.), 1939, *Stockholms stads tänkeböcker från år 1592 D. 1 1592–1595*, Stockholm.
- Beckman, Johan Wilhelm, 1863, *Svensk psalmhistoria i sammandrag*, Stockholm.
- Berchelt, Simon, 1589, *Om Pestilentzien och hennes orsaker [...] Aff lärde mäns böcker vthdragit och förswenskat, och mest sielff vthi åtskillighe tijdher förfarit, etc.* Stockholm. Tillgänglig: <https://libris.kb.se/bib/ft4vwd46ckv4xhb5> [läst 2022-03-22]
- Biblia Then är All then Helgha Scrifft på Swensko* [= Gustav Vasas bibel], 1541. Tillgänglig: <https://litteraturbanken.se/f%C3%B6rfattare/Anonym/titlar/BibliaGV/sida/334/faksimil> (exemplar: GUB Fol. Före 1600. Sv[1541]) [läst 2022-03-22]
- Broberg, Johan Valentin, 1879, *Om pesten i Stockholm 1710*, 2 uppl. Stockholm. Tillgänglig: <https://libris.kb.se/bib/18219280> [läst 2022-03-22]
- Bullernæsius, Nicolaus Laurentii, *Tröst andelighit tilflycht i nödhenne thet är En Pestilentie Bok [...] vtsatt och samman draghen aff N. Selnecceri och Simonis Museei m.fl. Förf. av Bullernaesius. Gyllenspeijel, Thet är En christeligt och nödhdorffthigh förmaningh till böönen. En christeligh betrachtning huru En christen menniskia sigh sigha och förhålla skal om morgonen tå hon upståår [...] Fölia några psalmer [...] Tillgänglig: http://libris.kb.se/bib/3g9pslxb1kstd1rp* [läst 2022-03-22]
- Burchard, Wolfgang, 1589, *Tacksäyelse och Böön om thenna dödeliga Pestilenties förminskelse*. Stockholm. Exemplar i Uppsala domkyrkolibrarium. Tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:alvin:portal:record-401326> [läst 2022-03-22]
- Collijn, Isak, 1932–33, *Sveriges bibliografi intill år 1600 3: 1583–1599*. Uppsala.
- Davidsson, Åke, 1957, *Studer rörande svenskt musiktryck före år 1750* (Studia musicologica Upsaliensia, 0081–6744; 5). Uppsala. Diss.
- Den svenska psalmboken 1695: 1697 års koralbok*, 1985 [1697], förord av Magnus von Platen, efterskrift av Folke Bohlin. Stockholm. Faksimiltryck.
- Elgenstierna, Gustaf (red.), 1931, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor 6 Posse-von Scheven*. Stockholm.
- Harrison, Dick och Myrdal, Janken, ”Digerdöden”. *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/digerdöden> [läst 2022-03-22]
- Hedell, Kia, 2001, *Musiklivet vid de svenska Vasahoven: med fokus på Erik XIV:s hov (1560–68)*. Uppsala. Diss.
- Hult, Olof, 1917, ”Efterskrift”. I: Lemnius, Vilhelmus, *Emoot pestilentzie, huru hwar och een menniskia sigh hålla skal*. Stockholm, s. 35–69.
- Kjellberg, Erik, 1994, ”Vasadynastins renässanskultur”. I: *Musiken i Sverige 1: Från forntid till stormaktstidens slut*, red. av Leif Jonsson, Ann-Marie Nilsson och Greger Andersson. Stockholm, s. 198–219.
- Lundberg, Mattias, 2021, ”Om begravningsång under pandemier”. *Kyrkomusikernas Tidning* 2021:1, s. 19.

- ”Nicolaus Laurentii Bullernæsius”. *Uppsala ärkestifts herdaminne d. 2*, 1843. Uppsala, s. 372–373
- Norlind, Tobias, 1944, *Från Tyska kyrkans glansdagar: bilder ur svenska musikens historia från Vasaregenterna till karolinska tidens slut. 1, Reformationstidevarvet 1523–1600*. Stockholm.
- Petri, Laurentius, 1571, *Then svenska kyrkeordningen* [= KO 1571]. Stockholm. (UUB Westin Rar. 15 = ex. 4)
- ”Petrus Johannis Gothus”. Nationalencyklopedin. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/petrus-johannis-gothus> [läst 2022-06-02]
- Schieche, Emil, 1952, *Die Anfänge der Deutschen St. Gertruds-Gemeinde zu Stockholm im 16. Jahrhundert*. Münster.
- Söderberg, Bengt G., Svensson, S. Artur och Kjellberg, Sven T., 1967, *Slott och herresäten i Sverige: ett konst- och kulturhistoriskt samlingsverk. Uppland, Bd 1 Almare-Stäket –Noor*. Malmö.
- Thomisson, Hans, 1569. *Den danske Psalmebog met mange christelige Psalmer, Ordentlig tilsammenset, formeret oc forbedret*. Köpenhamn. Tillgänglig: <https://www.proquest.com/> (exemplar: Köpenhamn, Det Kongelige Bibliotek LN 1426) [läst 2022-03-25]
- Weber, Kajsa, ”Petrus Johannis Gothus, 1536–1616. *Svenskt översättarlexikon*. Tillgänglig: <https://litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/> [läst 2022-03-22]

Databaser och kataloger

- Alvin (plattform för digitala samlingar och digitaliserat kulturarv) www.alvinportal.org
- Danske reformationssalmer. Melodier og tekster 1529–1573 <https://salmer.dsl.dk/front-page>
- LIBRIS (nationell bibliotekskatalog) <https://libris.kb.se/>
- Svenska Akademiens ordbok <https://www.saob.se/>
- SweLiMuS (Swedish Liturgical Music Sources) <https://www2.musik.uu.se/forskning/databaser/swelimus/index.html>